

Focus op religie in ontwikkeling

Uitdagingen voor het Kenniscentrum

Religie maakt onlosmakelijk deel uit van de samenleving. Het maakt deel uit van de dagelijkse werkelijkheid waarin mensen leven en delen, vechten en verlangen. Religie is daarmee ook onlosmakelijk verbonden met de grote maatschappelijke uitdagingen van de 21^e eeuw: de kloof tussen arm en rijk, klimaatverstoring, en botsende beschavingen. Het Kenniscentrum Religie & Ontwikkeling ziet het als zijn missie om de bezinning op de betekenis van religie op gang te brengen.

Het Kenniscentrum wil de ervaringen en kennis van zijn participanten¹ verbinden met academische kennis. Deze verbinding tussen praktijk en wetenschap kan het beste worden gemaakt in een multireligieuze en een interdisciplinaire context. De deelnemers delen hun ervaring en kennis om zo praktische antwoorden te kunnen geven op de maatschappelijke uitdagingen waar ontwikkelingsorganisaties zich voor geplaatst zien. Als ik terugkijk op de eerste jaren van het Kenniscentrum signaleer ik dat we met een aantal weerstanden te maken hebben. We hebben ook ontdekt dat de verbinding tussen religie en ontwikkelingsbeleid dilemma's oproept. Verder hebben we ontdekt dat religieuze tradities vaak een scherpe inhoudelijke visie hebben op ontwikkeling.

Weerstanden

Nederland is momenteel hypergevoelig voor alles wat met religie te maken heeft. Die gevoeligheid vat ik samen in een drietal weerstanden.

De eerste weerstand wordt gevoed door de gedachte die bij veel mensen leeft dat religie uit de samenleving zal verdwijnen als gevolg van de toenemende invloed van wetenschap, veiligheid en welvaart. Religie wordt door deze mensen gezien als een bijna achterlijke reactie op onzekerheid, als een restant van tradities die tot uitsterven gedoemd zijn. De West-Europese visie op religie wordt door deze mensen verheven tot norm voor heel de wereld.

De tweede weerstand is een gevolg van een bepaalde interpretatie van de scheiding tussen kerk en staat. Die interpretatie is dat religie niet thuis zou horen in het publieke domein. Religie zou slechts deel uit mogen maken van het privé-domein dat zich afspeelt achter de deuren van huis, kerk, tempel, synagoge of moskee.

De derde weerstand komt voort uit de ervaring dat religie meer dan eens een belangrijke rol speelt bij schendingen van mensenrechten en uitingen van geweld. Als mensen een negatieve ervaring hebben opgedaan als gevolg van bepaalde uitingen van een religie, bepaalt dat voor deze mensen vaak het beeld van religie in het algemeen.

Bijdragen aan ontwikkeling

Deze wijd verspreide weerstanden maken het voor veel mensen in Nederland bijzonder lastig om religie op een positieve manier tegemoet te treden. Ondanks deze weerstanden krijgen gelukkig steeds meer mensen oog voor de potentie van religie om bij te dragen aan oplossingen van maatschappelijke problemen. Zo nam de Wereldbank het initiatief voor de World Faith Development Dialogue. Toenmalig minister Agnes van Ardenne koos voor samenwerking met een aantal non-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties (ngo's) rondom het thema religie en ontwikkelingsbeleid. Minister Koenders wil de beleidsdialoog over dit thema gelukkig voortzetten. De Handreiking Religie en Ontwikkelingsbeleid is daar een resultaat van (zie kade 1). De Adviesraad Internationale Vragen stelde een advies samen over de invloed van cultuur en religie op ontwikkeling. Ook het Kenniscentrum past binnen deze herwaardering van de belangrijke bijdrage van religie aan duurzame ontwikkeling, internationale samenwerking en samenlevingsopbouw.

---

¹ De participanten van het Kenniscentrum zijn Cordaid, ICCO, Islamitische Universiteit Rotterdam, Seva Network Foundation en Stichting Oikos. Prof. dr. A.C. Zijdeveld is voorzitter van de stuurgroep; prof. dr. G. ter Haar (ISS, Leerstoel Religie en Ontwikkeling) ondersteunt de stuurgroep.

Bij al deze initiatieven ligt het accent sterk op de functies van religie bij ontwikkelingssamenwerking. Zij die deze functionele of pragmatische benadering voorstaan, gaan uit van de vooronderstelling dat religieus geïnspireerde netwerken toegang hebben tot de basis van een samenleving. Vaak hebben religieuze bewegingen en hun leiders een goede naam in de samenleving en kunnen ze daardoor veel bereiken. Zonder tussenkomst van de religieuze netwerken die in een land of regio van belang zijn, is het vrijwel onmogelijk om maatschappelijke problemen op een goede manier op te lossen. De vraag die daarbij opkomt is onder welke voorwaarden en op welke wijze professionele ontwikkelingsorganisaties kunnen samenwerken met deze bewegingen en hun leiders. Wat vraagt dat van de professionals en wat betekent dat voor de samenwerkingscontracten tussen westerse ngo's en plaatselijke organisaties? Hoe kunnen we omgaan met de dilemma's die we bij die samenwerking onvermijdelijk tegen zullen komen?

Visies op ontwikkeling

Het Kenniscentrum gaat deze pragmatische benadering zeker niet uit de weg, maar wil daarin verder gaan. Tijdens de partnerconferentie in november 2007 (zie kader 2) zochten we de verdieping naar een benadering waarbij er beter wordt gekeken naar religieuze en niet-religieuze visies op ontwikkeling. Het ging tijdens die conferentie over de vraag wat een goed leven inhoudt. En wat is eigenlijk 'kwaliteit van leven'? Religieuze visies op het goede (samen)leven verbinden materiële en immateriële waarden, persoon en gemeenschap. Sommigen spreken hier over integrale ontwikkeling. Relaties met elkaar, met de natuur, met de kosmos en ook met goden en geesten bleken een verbindend element tussen de religies. Dat binnen alle religieuze tradities zo'n grote waarde wordt toegedicht aan relationaliteit houdt impliciet ook kritiek in op het westerse model van ontwikkeling met zijn materialisme en individualisme. De vraag is wat deze kritiek betekent voor het beleid van de participanten van het Kenniscentrum en hun medewerkers. We staan voor de uitdaging om dit op een goede manier in te brengen tijdens de gesprekken die we in 2008 en 2009 voeren met politieke partijen.

Ten slotte

Integrale ontwikkeling heeft een wat utopische bijklank, alsof de reële economische belangen over het hoofd gezien worden. Toch is niets minder waar. We willen met het begrip integrale ontwikkeling juist de eenzijdige oriëntatie op de economische belangen van ondermeer consumenten, beleggers en ondernemingen doorbreken. Het gaat bij ontwikkeling ook om immateriële waarden en het gemeenschappelijk erfgoed. Daarbij mag over één punt geen misverstand bestaan. Eén mondiaal gedeelde visie op het goede (samen)leven is uitgesloten. Het is juist een uitdaging om met de verschillen tussen mensen om te gaan en om verscheidenheid te waarderen en accepteren. Als we die verscheidenheid kunnen zien als een gave, durven we als het goed is ook onze eigen positie en onze eigen identiteit te verwoorden en te verbeelden. Dat is ook een voorwaarde om te zoeken naar antwoorden op de grote maatschappelijke uitdagingen van de 21^e eeuw.

Kader 1

Plaats maken voor religie in ontwikkelingsbeleid

Presentatie Handreiking Kennisforum Religie en Ontwikkelingsbeleid

Hoe kunnen beleidsmakers religie duiden in de huidige complexe politieke omstandigheden? Twee jaar geleden sloegen het Ministerie van Buitenlandse Zaken en een aantal non-gouvernementele organisaties de handen ineen om zich met die vraag bezig te houden. De 'Handout Religion and Development Policy' is het resultaat van dit proces. Oikos-medewerkers Louke van Wensveen en David Renkema waren op 11 maart 2008 betrokken bij de presentatie. Deze handreiking bevat bijdragen over hoe religie zich verhoudt tot de thema's onderwijs, HIV/Aids, conflicten en ecologische duurzaamheid. De handreiking is bedoeld voor de ondersteuning van medewerkers van ngo's en diplomaten werkzaam op Nederlandse ambassades in het buitenland.

De handreiking beschrijft aan de hand van casestudies zowel de positieve bijdragen als de contraproductieve invloeden van religie op ontwikkeling. Daarbij komen alle genoemde thema's aan bod. Op deze gebieden delen religies en ontwikkelingsbeleid vaak vergelijkbare (morele en praktische) doelstellingen.

De rol die religie speelt is vaak moeilijk te bevatten in beleid. Maar we zullen wel moeten leren accepteren dat religie in al zijn veelzijdigheid een onlosmakelijk onderdeel vormt van het leven van de meeste mensen op deze wereld. De schrijvers pleiten daarom voor het tonen van religieuze empathie: het is belangrijk om open te staan voor de 'religieuze taal' van de gesprekspartner, zonder die taal overigens zelf te moeten spreken. Louke van Wensveen raadde tijdens de presentatie op 11 maart aan om "niet in een kramp te schieten wanneer gesprekspartners religieuze taal spreken"

WELMOET BOENDER

Kader 2

Aankondiging Conferentierapport *Transforming Development*.

Exploring Approaches to Development from Religious Perspectives

Naar aanleiding van de conferentie *Transforming Development* in oktober 2007 is begin 2008 het gelijknamige conferentierapport verschenen. Het rapport doet niet alleen verslag van de sfeer en het verloop van de conferentie zelf. Het analyseert tevens de inbreng van de honderd deelnemers aan de conferentie. Op basis daarvan worden in het rapport een aantal aanbevelingen gedaan voor Nederlandse ontwikkelingsorganisaties.

"Een keer raakten we bijna onze fondsen voor één van onze projecten kwijt. De donororganisatie wilde foto's zien van de deuren en ramen die we hadden moeten bouwen. Helaas waren er op dat moment nog niet genoeg deuren en ramen gerealiseerd. Voor ons gevoel hadden we echter wel succes geboekt met dit project. Er waren immers allerlei bijkomende effecten: mensen gingen samenwerken, hadden het goed samen en er ontstond een gemeenschapsgevoel, waarop men voort kon bouwen. Maar ja, zulke effecten zijn moeilijk te meten." Dit voorbeeld werd door een vertegenwoordiger van een Surinaamse partnerorganisatie naar voren gebracht tijdens de conferentie. Het laat zien dat ontwikkeling ook vele immateriële dimensies heeft, die moeilijk te omschrijven of te meten zijn. Bij deze immateriële kant van ontwikkeling speelt religie vaak een belangrijke rol. Tijdens de conferentie stonden de deelnemers voor de uitdaging om uit te denken hoe zo'n integrale aanpak van ontwikkeling eruit zou kunnen zien.

Tijdens de conferentie werden belangrijke stappen gezet in het zichtbaar maken van 'onzichtbare' zaken, zoals het belang van delen, gastvrijheid, vreugde en gemeenschapsgevoel. Deze immateriële zaken maken een wezenlijk onderdeel uit van de werkelijkheid van partners in ontwikkelingslanden, maar ook voor donoren. Er is een gezamenlijk proces nodig om erachter te komen wat de (gedeelde) visies zijn op ontwikkeling richting het 'goede leven'. Daarin blijken religie en relationaliteit centrale componenten te zijn, die we veel sterker in het vizier zouden moeten hebben dan nu vaak het geval is.

WELMOET BOENDER